

De stedenbouw was bij hem, aanvankelijk althans, zoo niet ondergeschikt dan toch dienstbaar gemaakt aan den havenbouw.

En in die dagen van opkomst was deze opvatting verklaarbaar. Want het havenbelang was een levensbelang, waaromheen alles draaide en waarvoor desnoods alles moest zwichten. Er was waarheid in het gevleugeld woord van een mopperend medicus uit dien tijd, den ouden Dr. Minderop, dat men in Rotterdam niets beteekende als men geen stoomschip was. Alles stond in het teeken van de scheepvaart. Men groef havens om de schepen te ontvangen, ook al kwamen er nog lang niet voldoende om die te vullen, maar men was sterk in het geloof dat ze komen zouden. En ze kwamen.

Maar met de schepen uit de zee stroomden van het land in wijden omtrek, in het bijzonder uit Brabant en van de Eilanden, óók menschen toe; zeker als die waren aan de haven hun arbeid te vinden, op een weekloon dat vaak f 10.— zelfs f 20.— hooger was, dan wat ze toen verdienden als boerenarbeiders. Want de haven kon deze krachtige gezonde menschen van buiten uitnemend gebruiken. Immers bij den eenvoudigen opzet van de mechanisatie — een stoomlier aan boord, hier en ginds een lichte hijschkraan aan den wal — had men veel menschenmaterieel noodig, ook als reserve voor plotseling opkomende behoefte, want graan en kolen werden nog met mandjes overgeslagen en op primitieve wijze gewogen en gemeten. De Holland-Amerika Lijn (N.A.S.M.) nam niet vóór 1896 den eersten graanelevator in gebruik, iedere scheepston méér vroeg méér handen: van 1890 tot en met 1904, dus in vijftien jaar, steeg de bevolking van Rotterdam, als men de vermeerdering door annexatie van gebied buiten beschouwing laat, met rond 130.000 zielen.

Er moesten dus huizen zijn, veel huizen, huizen en straten. En ook die kwamen, zonder eenige stagnatie, in een tijdperk waarin — bedenk dit wel — geen woningwet zich nog bemoeide met uitbreiding of bouw en waarin ook de openbare meening op dit stuk zich nog weinig of niet uitte.

Tot op zekere hoogte liepen haven- en woonbelangen